

SÁRKÁNY PÉTER: A FILOZÓFIA MINT PRAXIS Tanulmányok a filozófia, a pszichoterápia és a szociálpedagógia határterületeiről

Sárkány Péter új, saját szövegeit egybegyűjtő tanulmánykötete mindenképpen hiánypótló vállalkozásnak tekinthető. Implicit módon ugyanis megadja a maga válaszát arra a kortárs közgondolkodásban egyre inkább meggyökeresedő általános véleményre, mely szerint a filozófia, a humán tudományok a társadalom szempontjából nem termelnek hasznos/haszonsítható tudást. A tanulmánykötet ezzel szemben rámutat arra a sokirányú kapcsolati hálóra, amely a filozófiát az élet gyakorlati területeihez köti, és amelyről az átlag véleményformálónak nem föltétlenül van tudomása. Ezért a könyvet egyaránt haszonnal forgathatja akár szakember, akár érdeklődő olvasó is — bár a könyv inkább az előbbi csoportnak készült. E kapcsolati rendszert jól mutatja a kötet alcíme, mely tematikai csomópontokként a filozófia, a pszichoterápia és a szociálpedagógia háromszögét vázolja föl, hangsúlyozva egyúttal a filozófia határterületi pozícióját. Sárkány Péter a könyv előszavában kifejti, hogy e kötet előző munkájának, a *Filozófiai lélek gondozás. Fenomenológia — egzisztenciaanalitikus logoterápia — filozófiai praxis* (Jel Kiadó, Budapest, 2008) című kötetének szerves folytatása.

A filozófia gyakorlati alkalmazását a szerző eltérő megközelítésekből vizsgálja; az általános életgyakorlatban, valamint a segítőszakmák esetében más-más definíciós lehetőségeket vázol föl, tehát nem is annyira „filozófiáról”, mint inkább „filozófiákról” beszél. E munka során tehát nem mulasztja el sem az antik hagyománnyal, sem a kurrens filozófiai gondolkodás eredményeivel való számvetést. Rámutat például az antik filozófiának arra a lényeges vonására, hogy az a maga korában kifejezetten gyakorlati célt szolgált. Sárkány megállapítása szerint az antik filozófiát életformának tekintették, ellentétben a mai perspektívánkkal. Ennek megfelelően igyekszik újraaktivizálni e klasszikus fölfogást, áthidalni az évezredek szemléleti szakadékokat.

A kötet alapvetően négy pilléren nyugszik, a tanulmányok négy nagyobb fejezetet alkotnak. Mindegyik fejezet egy-egy nagyobb témakört jár körül, szövegenként eltérő, ám egymáshoz kapcsolódó szempontok mentén. Az első fejezet szövegei az életformaként, lelkigyakorlatként művelt bölcelet antik gyökereit tárják föl, a gondolatmenet végül eljut a modern életbölceleti elgondolások, konkrétan Pierre Hadot, Wilhelm Schmid, valamint Michel Foucault gondolatrendszerének összehasonlító elemzéséig. A második fejezet már erőteljesebben pszichológiai irányultságú, mert a

bölcelet és a pszichológia határterületein mozog. A fejezet célja egyfelől a Martin Heidegger és Ludwig Binswanger között kialakult, az egzisztenciaanalízisről szóló elméleti vita tárgyalása, másfelől Roman Ingarden és Viktor E. Frankl elméleteinek összehasonlítása, mely a logoterápia és az egzisztenciaanalízis kérdéseivel kapcsolódik. A harmadik fejezet a bölcelet és a szociális segítőszakmák, azaz a szociális munka és a szociálpedagógia kapcsolatát hivatott kifejteni. Ennek során kimerítően tárgyalja a szakmacsoport (ön)identifikációjának problémáit, különös tekintettel a posztmodern szociálmunka-modellre. Kitér továbbá a már tárgyalt különböző bölceleti részdiszciplínák (mint az etika, az egzisztenciaanalízis) és a szociális munka kapcsolataira is. A negyedik fejezet Heidegger munkásságának egyik leghangúlyosabb szakaszát, az 1919–1930 közötti időszakot tekinti át a fenomenológia, a hermeneutika és a metafizika viszonyrendszerének fölvázolása mentén, valamint a humanizmus mai filozófiában betöltött státuszára kérdez rá, a fogalom huszadik századi kritikájának tükrében, illetve annak a pedagógiával való kapcsolata alapján. A kötetet végül részletes irodalomjegyzék egészíti ki.

Sárkány Péter tanulmánykötete tehát — kapcsolódva egyszersmind előző könyvének tematikájához is — több választ is kínál a filozófia felhasználhatóságára, applikálhatóságára, mind az általánosságban vett emberi életgyakorlat, mind a szociális szakmák gyakorlatának tekintetében. (*L'Harmattan – Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola*, Budapest, 2014)

TANOS MÁRTON

ZSENGELLÉR JÓZSEF: A KÁNON TÖBBSZÓLAMÚSÁGA

1999-ben, a Szegei Biblikus Konferencián elhangzott előadásom mottójaként idéztem az előző évben elhunyt jeles strasbourgi protestáns biblikus, Edmond Jacob mondatát: „Jó lenne, ha a biblikus bevezetés-tudomány többé nem csupán függelékként tárgyalná a kánon kérdéseit”. Jacob e mondata egy 1974-ben rendezett konferencián hangzott el — Magyarországon viszont egészen mostanáig kellett várni arra, hogy sürgető felhívását valaki ne csupán komolyan vegye, hanem valóban tengeri energiát fektessen abba, hogy az ószövetségi kánon kialakulását értő módon mutassa be a hazai olvasóközönségnek.

Hogy Zsengellér József munkája valóban időszerű és hiánypótló, azt mi sem mutatja jobban, mint egy pillantás a bevezetés-tudomány magyar nyelvű szakirodalmára. Mind protestáns, mind katolikus részről rendelkezünk szakmai pontossággal megírt, korunk tudományos követelményeinek megfelelő, átfogó bevezetésestanokkal, ezek mind-

egyike azonban egyetlen — és általában nem is hosszú — bevezető fejezetet szentel csak a kánon problematikájának. Hogy e gyakorlatnak mi lehet az oka, csak találgatnunk lehet. A leginkább visszafogottan még akkor járunk el, ha arra gondolunk: területi okok állhatnak a jelenség hátterében, az tudniillik, hogy egy hagyományos bevezetéstán egyszerűen nem engedheti meg azt, hogy a kánon olyan részletességgel tárgyalja, mint utána az egyes könyvek alapvető irodalom- és történetkritikai kérdéseit. Ha így vélekedünk, jóindulatúan elkerülhetjük talán annak a csapdáját, hogy arra a következtetésre jussunk: a kánon kérdését talán azért tárgyaljuk *en passant*, mert valójában a bevezetéstán legsúlyosabb ideológiai problémáját állítja elénk — a szövegtörténettel együtt ugyanis a kánon-történet az a stúdium, ami alapvető kihívást jelent a Szentírás tekintélyének hagyományos megértése számára.

A kánon kialakulása a Szentírás hatástörténetének kiemelkedő lépcsőfoka. Ám mint minden ilyen, eszmetörténetileg kontextualizált, és csakis fejlődésében érthető meg. Még ha meglepően hangzik is — hiszen a kánon fogalma valamifajta stabilitást, állandóságot, zártságot sugall —, a Szentírás kánonjához nem lehet végső állapotának vizsgálata alapján közelebb kerülni. A kánon megértése azoknak a folyamatoknak a megértését jelenti, amelyek kialakulásához vezettek. Ezek a folyamatok viszont egy eszmetörténetileg rendkívül plurális, nagy belső diverzitású korba vezetnek vissza az érdeklődőt, a Krisztus születése körüli, de még inkább az azt követő évszázadokba, melyeknek zsidó és keresztény teológiai miliójét a mai kor viszonyainak analógiájára megérteni teljességgel félrevezető lenne. Kezdjük mindjárt azzal, hogy a kánon-történet feldolgozásának legalapvetőbb eredményei közt két dolog említhető: egyrészt annak belátása, hogy a kánon mint olyan rendkívül késői jelenség a zsidó és a keresztény gondolkodás történetében (zsidó szempontból akár egészen a Bávli ismert szakaszáig, a Kr. u. 4. századot követően kialakult Bava Batra 14-ig tágíthatjuk a határokat; keresztény szempontból pedig még 3. századi kánonlisták is mutatnak bizonyos fajta fluiditást), másrészt, hogy valójában még kialakulásakor sem beszélhetünk kánonról, csak kánonokról.

Kétségtelen: a második templom zsidóságának korában megfigyelhetjük azt, hogy bizonyos iratok kiemelkedő tekintélyt nyerne. Ezen művek tekintélyét transzcendensnek tartott eredetük biztosítja; az, hogy használóik úgy tekintenek rájuk, mint amelyek forrása Isten kijelentése. Világosan bizonyítja ezt az a mód, ahogy használóik idézik őket: a korai zsidóság irodalmában felfigyelhetünk arra, hogy szerzők az általuk tekintélyinek tartott művekre úgy hivatkoznak, mint „amint megmondta Isten”. Azt is megfigyelhetjük, hogy ezek az iratok

elkezdenek gyűjteményiesülni: alapvető iratok csoportban való emlegetését jól láthatjuk a Görög Ószövetség késői könyveinek egyes helyein (legyen elég Sirák fia könyvének bevezetésére, vagy a Makkabeusok 1. könyve 2. fejezetére gondolni), de megfigyelhetjük Qumránban, az Újszövetségben, illetve a Kr. u. első század végén Flavius Josephusnál. Emellett azonban az is egyértelmű, hogy a gyűjteményiesülés folyamata mögött nem állt minden esetben egy megkérdőjelezhetetlen, mindenki által egyöntetűen elfogadott, hogy azt ne mondjam, *mainstream* tekintély. Különböző csoportok különbözőképpen foglalhattak állást arra vonatkozóan, mit és milyen alapon tartanak maguk számára alapvető tekintéllyel rendelkező műveknek, valójában tehát a korai zsidó *haïresesek* mindegyikét bátran tarthatjuk „kánon-képző csoportoknak”. Először is, ugyanabban az időben a zsidóság egyes csoportjai eltérő tartalmú gyűjteményekkel dolgozhattak, és ehhez nem csupán a qumráni könyvtár ránk maradt anyaga szolgáltat jó példákat, de akár maga az Újszövetség is. Júdás levele 14–15. versei azt tanúsítják például, hogy e rövidke könyv szerzője számára Hénok 1. könyve szentírási tekintéllyel rendelkezett — hasonlóan a qumrániakhoz, de ellentétben például azzal, amit a farizeusok vagy a szadduceusok szentírásról sejtethetünk. Utóbbiak ráadásul, a samaritánusokhoz hasonlóan, egyfajta „minimalista szentírással” rendelkezettek, ami mindössze a mózesi Tóra öt könyvére korlátozódott. Másodszor, azt is megfigyelhetjük, hogy egyes könyvek tekintélyének értéke csökkenhet, vagy akár el is enyészhet bizonyos csoportok számára, amint ezt Sirák fia könyve recepciójának története mutatja a rabbinikus zsidóságban. Harmadszor, a szövegformák pluralitásának jelensége a korai zsidóságban arra utal, hogy a különböző hagyományozó csoportok akár még egy adott könyv esetében is különböző szerkezetű vagy terjedelmű anyaggal rendelkezettek. Hogy csak a legközismertebb példákat emlegesszen: ez a helyzet Jeremiás könyvével, melynek héber és görög szövege nem csupán eltérően csoportosítja a próféta nevével fémjelzett anyagot, hanem utóbbi jelentősen rövidebb szövegmenyiséget tartalmaz. Jeremiás héber nyelvű qumráni kéziratai pedig párhuzamosan képviselik mindkét szöveg típust. Ugyanez a kettősség jellemzi Dániel vagy Eszter könyveinek héber és görög változatait, melyek úgynevezett „deuterokanonikus kiegészítéseiről” éppen Zsengellér készített frapáns tanulmányt néhány évvel ezelőtt *Additions or Editions?* (Kiegészítések vagy szerkesztői változatok?) címmel. Vagy itt van a Zsoltárok könyve, amelynek nagy szövegváltozatai között ismerünk olyat, ami 150, ami 151, és ami 155 költeményt tartalmaz, mi több, a qumráni közösség zoltárkönyvének összességében legalább 159 költemény sze-

repelt, a többi ismert gyűjteményétől eltérő sorrendben.

Ez a változatos összetettség akkor válik igazán meglepővé, amikor számot vetünk azzal, hogy a korai zsidóság különböző irányzatainak — ha úgy tesszük, ismételjük meg egyszer „kánon-képző csoportjainak” — egyike sem volt a többihez képest se társadalmi, se teológiai értelemben *mainstream*, azaz „fővonalas”. Az ókori csoportosulások ideológiailag egységes szemlélete, és köztük egyfajta vezető ortodoxia posztulálása a kereszténység irányából történő anakronisztikus és tarthatatlan visszavetítés csupán. És éppenséggel itt érhető tetten a kánon történetnek a szentírási tekintély hagyományos értelmezése számára nyújtott legnagyobb kihívása: ezen plurális háttéren egyértelmű, hogy bizonyos újszövetségi kijelentések hétköznapi vagy tradicionalista értelmezése tarthatatlan. Sem a Máté 5,18 iótája, sem a 2Timóteus 3,16 annyiszor félrefordított kijelentése nem betű szinten ihletett Szentírásról beszél, hiszen Jézus korában annak egyáltalában nem is létezett egységes szövege.

S hogy a mai kort is ide kapcsoljam egy pillanatot erejéig: éppen az előbbi mondatom, valamint a kánon hosszadalmas és szerteágazó háttérű kialakulásának ténye alapján egyértelmű, hogy a kánoni formák pluralitása a különböző egyházi közösségeknél nem érthető meg Krisztus varratlan köpenye átkos szétszaggatottságának tanúbizonyságaként, tehát semmiképpen sem valami olyan jelenség, amit az egyház egységéért végzett erőfeszítéseknek meg kellene haladniuk. Amint a kereszténység egyes irányzatai egy-egy adott eszmetörténeti szükségzerűség olvasztótégelyében megformálódtak, kikerülhetetlenül egy-egy adott, legitím és stabil teológiai történeti beágyazottságú kánoni formát tettek magukévá. Spirituális szentírásmegértésünk alapvető horizontja annak a belátása kell tehát legyen, hogy a Héber Ószövetség, a Görög Ószövetség, vagy a latin Vulgata nem játszhatók ki egymás ellen: mind Isten kinyilatkoztatott igéjét hordozzák a maguk immanens töredezettségében.

A kritikai bibliatudomány megint aláássa az egyházi tekintélyt? Nem gondolom, hogy erről lenne szó. A szerző egyike azon hazai biblikusoknak, akiknek a személyiségében a szakmai kérlelhetetlenség egyházának tanításához hűséges kegyességgel kart karba öltve él. Talán éppen az ő emberi és kutatói alapállása a legjobb példája annak, hogy a kánon mibenlétének és történetének komolyan vétele nem romboló. Sokkal inkább a kijelentésnek egy teljesebb, érettebb megértése igényére vezethet el bennünket, mert — hogy a 2Kor 3,6-ot parafrázeáljam rövid recenzióm végén — „a betű öl, de a lélek éltet”. (*Kálvin Kiadó – L’Harmattan*, Budapest, 2014)

XERAVITS GÉZA

JEFFREY GEOGHEGAN — MICHAEL HOMAN: GPS A BIBLIÁHOZ

Odavinni a Bibliát, ahol nincsen! Azok, akik az öltözködés, a póker, a szex, a bicikliszerelés, a pénz, a terhesség, az étkezés, a gitár, az éneklés stb. világából ismerik és szerették meg a *Tantusz könyveket*, a sorozat e kötetében egészen mást találnak, azt, ami nélkül nem érthetik meg a világot. A modern ember bevezetését a Biblia rejtett kincseinek felfedezésébe (régebben ezt *introduciónak* hívták) úgy, hogy lapjai továbbvezessenek magának a Szentírásnak a forgatásához — két amerikai szerző vállalta: mindkettőjük a biblikus teológia tudósa, egy-egy amerikai egyetemen. Mindkettő tanár-ember, régész, kutató. Emellett jó publicisták, akik korunk érdeklődésének képesek megfelelni.

Nagyon találó és figyelemfelkeltő (főként a mai ember számára) a könyv címe. Manapság mindenütt GPS-szel tájékozódunk. Isten igéjének megértéséhez is szükségünk van vezetésre, amelyet egyházunk kínál nekünk. A mű első látásra ijesztően vastag: több mint ötszáz oldal, ám vastagabb papírra nyomva... A hat nagy rész azonban egyáltalán nem sok: végigvezeti az olvasót a Biblia ó- és újszövetségi történetén, üzenetén úgy, hogy közben egészen modern fogalmakat is használ: kaland, jövevény, színpad, szupersztár, ügynök, postás stb. Igen hatásosak a lapszerű figyelemfelkeltő ábrák (piktogramok): „fontos, felfedezés, közhelyek, teológia, gondolkodjunk!” stb. Azt pedig már csak az eredeti angol olvasók érzik, de magyarul is olvashatóak a lábjegyzetben, milyen összefüggések nyílnak meg a modern irodalom, a filmek, a slágerek, egyéb aktualitások és a Biblia között. Ezekre „rájátszanak” a fejezetcímek. A láttatás, a nyomdatechnika sokféle lehetőségének felhasználásával (például keretbe foglalt, szürke alapú kiemelések) mintegy tankönyvvé válik a mű, komolyabb biblikus hittankönyvvé. Úgy beszél el a szentírási szövegeket, hogy nem banalizálja azokat, mégis „fogyaszthatóvá” teszi. Talán ez a könyv legfőbb értéke!

Az V. fejezet végén kitérnek a szerzők a Biblia és a művészetek kapcsolatára is (festészet, irodalom, filmvilág) egészen a közelmúlt alkotásait is megnevezve (*Mátrix*, 1999; *A passió*, 2004). A legutolsó fejezet pedig egy hasznos összefoglalás: Top 10 fontos személyiségekről és ünnepekről a Bibliában, akiket feltétlenül ismernünk kell.

Mindent összevetve a sárga-fekete „tégla-könyv” — ami magyarul is kelendő olvasmány — jó eszébe lehet a Biblia felfedezésének, megismerésének és alapos olvasásának. Köszönet a fordítónak, a szerkesztőnek és a magyar kiadónak! (Ford. Magyarics Péter; *Panem Kiadó*, Budapest, 2014)

PÁKOZDI ISTVÁN